

Recenzie

Danka Moravčíková: Vidiecke obce v podmienkach transformácie

SPU, Nitra 2010, 135 s.

Recenzovaná práca je upravenou verziou dizertačnej práce obhájenej v Ústave etnológie SAV roku 2010. Už základné informácie napovedajú, že ide o prácu na pomedzí sociológie a etnológie, so širšími spoločenskovednými presahmi (začiera aj do politológie, histórie a sociálnej antropológie). Autorka je absolventkou etnológie, avšak jej vedecko-pedagogické pôsobenie na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre ju priviedlo do sociologického prostredia, kde sa dostala k výskumom premien slovenského vidieka po roku 1989. Svoju výskumnú prácu realizovala v lokalitách Mildice a Drobany v nitrianskom regióne od roku 2001, teda v období, keď sa už dali zhodnotiť dopady transformácie na socioekonomické správanie jednotlivcov a lokálnych komunít a zároveň mala autorka pre sledovanie vývinových procesov dostatočne dlhý čas. Zužitkovala aj participáciu na medzinárodnom výskume vidieckych domácností realizovanom vo viacerých lokalitách Ostrianskeho regiónu, ale aj na kvantitatívnych výskumoch so širším regionálnym záberom.

Výskumné otázky, ktoré nasmerovali celú prácu sú postavené pomerne všeobecne. Smerovali k zhodnoteniu významu "sily" komunity v súvislosti so všeobecne politicky deklarovanými princípmi a cieľmi rozvoja vidieka, k snahe pochopiť ako na vidieku reagovali na transformáciu ľudia s rozdielnym spoločenským postavením, ako sa to prejavuje v ich postojoch a aspiráciách, v interpersonálnych vzťahoch. Autorka tiež sledovala globalizačné trendy v opozícii voči kvalite vzťahov lokálnom spoločenstve, či typy domácností i hľadiska sociálnej stratifikácie, ktoré možno považovať za "vítazov" a "porazených" vo vzťahu k postsocialistickej transformácii.

Ako autorka uvádza, jej práca nie je postavená na hypoteticko-deduktívnom prístupe, napriek tomu však hypotézy uvádza a ich vyhodnotenie je rozptýlené v širších záverečných analýzach hľadajúcich odpovede na vyššie uvedené otázky.

Metodologické východiská si autorka našla u osvedčených teoretikov sociálnych vied akými sú Giddens, Bauman, Bourdieu, Gellner, Geertz, Miller, Machonin, Buchowski a ďalších, z domácich autorov sú to najmä práce sociológov Sopóciho, Falt'ana, Gajdoša a etnológov Danglovej, Falt'anovej či Luthera. Opierala sa o pojmy globalizácia, sociálna zmena, komunita, tranzícia a transformácia, sociálny systém, a habitus. Vo vlastných výskumoch autorka využila kombináciu kvantitatívnych a kvalitatívnych metód, kombinovala dotazníkový výskum a rozhovory s reprezentantmi obce s metódou interview s vybranými obyvateľmi, ktorí reprezentovali sociálnu štruktúru domácností

skúmaných obcí. Rozhovormi získala prípadové štúdie, na základ ktorých sa snažila postihnúť transformačné procesy na mikroúrovni, teda pohľad jednotlivca na sociálnu realitu. Tieto poznatky konfrontovala so všeobecnými poznatkami makroúrovne. Zamerala sa na štruktúru domácností a charakteristiky jednotlivých členov, ich materiálnu sféru a ekonomické aktivity, vzdelávanie, socioekonomické pozície a pracovné migrácie, vývoj finančnej situácie respondentov, životné stratégie, príbuzenskú a susedskú výpomoc a štátnu podporu, vnímanie miestnej komunity, hodnotenie životnej úrovne, názory na životné výhry a prehry. Zaujímavé sú aj osobné aktivity autorky v skúmaných obciach, ktoré nepriamo vyplynuli z jej prítomnosti ako výskumníčky a umožnili jej spoznať niektoré aspekty sociálnych vzťahov v obci formou pozorovania. Išlo o prieskum verejnej mienky v obci Mildice súvisiaci s prípravou programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja a organizačná spoluúčasť na slávnostnom otvaraní kultúrneho domu v Drobanoch.

Jadrom práce sú preto tretia a štvrtá kapitola, kde autorka prináša výsledky vlastných terénnych výskumov. Pre poznanie súčasného stavu je nevyhnutné zorientovať sa v histórii skúmaných komunit, podrobnej historiografii, deskripcii socioekonomického stavu, sociokultúrnej infraštruktúry a spoločenského života, čo je obsahom tretej kapitoly. Osobitne podrobné sú informácie z obdobia socializmu, keď hlavným zamestnávateľom boli v obciach jednotné roľnícke družstvá, avšak vyše polovice obyvateľov oboch obcí dochádzalo do priemyselných podnikov v neďalekých mestách. Ďalšia podrobná časť je venovaná posocialistickej transformácii v oboch obciach. Ide tu o priblíženie mezoúrovne socioekonomického vývinu, teda vývinu v obciach na základe štúdia miestnych kroník a rozhovorov so súčasnými, aj bývalými dejateľmi v oboch obciach. Celkom odlišný charakter má štvrtá kapitola, ktorá prináša rozhovory s konkrétnymi obyvateľmi nazvaná Transformácia optikou sociálnych aktérov, približujúce profily vidieckych domácností s diferencovaným statusom. Sú to prípadové štúdie reprezentantov nižších, stredných a vyšších vrstiev obyvateľstva, o ich životných stratégiách a ekonomických praktikách. Vlastné interpretácie autorka kombinuje s výpoveďami informátorov. V rámci významov sociálnych sietí sa autorka zameriava na rodinu, susedstvo, mieru individualizácie života, vzťah k lokálnej samospráve a štátu.

V záverečnej kapitole autorka sumarizuje čiastkové výsledky jednotlivých častí výskumu a formuluje odpovede na výskumné otázky a vyhodnocuje hypotézy. Ako jeden z výsledkov kvantitatívneho výstupu uvádza, že sociodemografické a socioekonomické rozdiely medzi okresmi sa prejavili na úrovni vidieckych domácností. Zjavne tu autorka vychádza zo širších kvantitatívnych výskumov, ktoré realizovala, avšak v samotnej práci sa tomuto výskumu nevenuje, preto tu čitateľ trochu stráca kontext. Aj v ďalších záveroch dochádza k prelínaniu kvantitatívnych výsledkov zo zrejmych predvýskumov a kvali-

tatívnych výskumov, ktoré sú predmetom recenzovanej práce. Je tu mnoho všeobecných konštatovaní (napr. ľudia na vidieku s rôznym spoločenským postavením reagujú na transformáciu rôzne). Zaujímavejšie sú závery o “vítazoch” a “porazených” transformačných procesov. Tu autorka dospela napr. ku konštatovaniu, že “porazenými” sú najmä dvojčlenné dôchodcovské domácnosti, avšak “vítazstvo” je podmienené nielen dobrými socioekonomickými pozíciami, ale aj kultúrnym a čiastočne aj sociálnym kapitálom. Rozvoj sociálnych sietí obyvateľov nastal najmä v dobe industriálnej urbanizácie. Nové sociálne siete z obdobia transformácie na jednej strane prinášajú posilňovanie súdržnosti, prvky neformálnej solidarity, ale aj rôzne prekážky a problémy a konflikty. V Drobanoch podľa výsledkov výskumu napr. fungujú povestné “štyri nohy stola” (partnerstvo lokálnych politických lídrov, miestnych podnikateľov, miestnych inštitúcií a občanov). Tiež je zaujímavé konštatovanie, že aj po 20 rokoch takmer vo všetkých oblastiach života komunity zohráva významnú úlohu fenomén continuity so socialistickým obdobím.

Sympatické na recenzovanej práci je prehľadné a zrozumiteľné formulovanie riešených problémov, čo vyplýva aj zo skutočnosti, že ide o kvalifikačnú prácu. V teoretických východiskách sú však niektoré formulácie preberané zo zahraničnej literatúry trochu neobratne preložené, takže pôsobia mierne “školské”. Publikovanie výsledkov dizertačnej práce znamená disemináciu nových poznatkov a dáva celému úsiliu autorky ďalší rozmer zmysluplnosti. Ako uvádza v úvode, monografia je určená okrem iného aj študentom k predmetom súvisiacim s rurálnou sociológiou. Je ukázkou interdisciplinárneho prístupu a prepájania kvalitatívnych a kvantitatívnych výskumných metód. Určite si v nej však nájdú zaujímavé pasáže všetci, ktorí sa zaujímajú o súčasné sociálne procesy na slovenskom vidieku.

Zuzana Beňušková